

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ОСОБЛИВОСТЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИМИ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ

Сич В.М., Сич В.О. Зв'язок між особливостями економічного самовизначення студентської молоді та її соціально-демографічними, організаційно-професійними характеристиками. У статті проаналізовано результати дослідження зв'язку між особливостями економічного самовизначення студентської молоді та її соціально-демографічними, організаційно-професійними характеристиками. Зокрема, в результаті проведення факторного аналізу змінних, які стосувались змістових характеристик структурних компонентів економічного самовизначення студентської молоді, виділено шість факторів, які визначили зміст економічного самовизначення з певною конфігурацією структурних складових. З'ясовано взаємозв'язок структурних компонентів економічного самовизначення і на цій основі в результаті кластерного аналізу визначено 4 класи (типи) студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів економічного самовизначення: економічно-активний, економічно-зацікавлений, економічно-перспективний, економічно-пасивний. Розкрито зв'язок між особливостями економічного самовизначення студентської молоді та її соціально-демографічними, організаційно-професійними характеристиками.

Ключові слова: економічне самовизначення, конфігурація структурних складових, факторний аналіз, кластерний аналіз, економічно-активний тип, економічно-зацікавлений тип, економічно-перспективний тип, економічно-пасивний тип.

Сыч В.М., Сыч В.О. Связь между особенностями экономического самоопределения студенческой молодежи и ее социально-демографическими, организационно-профессиональными характеристиками. В статье проанализированы результаты исследования связи между особенностями экономического самоопределения студенческой молодежи и ее социально-демографическими, организационно-профессиональными характеристиками. В частности, в результате проведения факторного анализа переменных, которые касались смысловых характеристик структурных компонентов экономического самоопределения студенческой молодежи, выделено шесть факторов, определявших содержание экономического самоопределения с определенной конфигурацией структурных составляющих. Выяснена взаимосвязь структурных компонентов экономического самоопределения и на этой основе в результате кластерного анализа определены 4 класса (типа) студенческой молодежи по смысловым показателям структурных компонентов экономического самоопределения: экономически-активный, экономически-заинтересованный, экономически-перспективный, экономически-пассивный. Раскрыта связь между особенностями экономического самоопределения студенческой молодежи и ее социально-демографическими, организационно-профессиональными характеристиками.

Ключевые слова: экономическое самоопределение, конфигурация структурных составляющих, факторный анализ, кластерный анализ, экономически-активный тип, экономически-заинтересованный тип, экономически-перспективный тип, экономически-пассивный тип.

Постановка проблеми. Слід зазначити, що останнім часом значно загострився інтерес до досліджень економіко-психологічних явищ у сучасному світі, серед яких важливе місце займає економічне самовизначення особистості і групи. На формування і розвиток економічного самовизначення студентської молоді значний вплив здійснюють процеси

економічного виховання та освіти, що відбуваються в процесі їх професіоналізації у ВНЗ. Це може сприяти розвитку економічного мислення, формуванню морально-етичних та ділових якостей, становленню економічної свідомості, що є частиною світогляду людини.

Велике значення для теорії і практики вивчення економічного самовизначення студентської молоді мають роботи зарубіжних вчених М. Вебера, Е. Дюркгейма, Дж. Катона, С. Московічі, А. Сміта та ін. Впродовж останніх років дослідження цих проблем були здійснені такими російськими та українськими вченими як Н. Боєнко, Л. Борисова, О. Дейнека, А. Журавльов, Н. Журавльова, Т. Ковальова, В. Комаровська, А. Купрейченко, Г. Ложкін, В. Москаленко, В. Спасенников, В. Хащенко, Н. Хащенко, Л. Хитрош, Є. Шибанова та ін. Дослідження цих вчених дозволяють визначити психологічні взаємозв'язки, що необхідні під час аналізу економічного самовизначення студентської молоді.

Мета дослідження: визначити зв'язок між особливостями економічного самовизначення студентської молоді та її соціально-демографічними, організаційно-професійними характеристиками.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Емпіричне дослідження проводилося в 2011-2012 рр. на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вибірку досліджуваних склали 227 студентів (54 студента економічного, 64 студента філологічного, 54 студента педагогічного та 55 студентів психологічного факультетів).

На основі теоретичного аналізу літератури з проблеми (К. Абульханова-Славська, М. Гінзбург, А. Журавльов, Н. Завадська, Л. Карамушка, В. Комаровська, А. Купрейченко, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Москаленко, Г. Ніков, А. Петровський, С. Рубінштейн, В. Сафін, В. Хащенко, Н. Хащенко, Л. Хитрош, Є. Шибанова та ін.) економічне самовизначення студентської молоді нами визначено як процес, що спрямований на досягнення студентами суб'єктної позиції в системі економічних відносин на основі їх оцінки власного фінансово-економічного статусу і потенціалу, ставлення до соціально-економічних умов і їхньої динаміки, а також готовності, інтересу, прагнення, наміру до економічної активності, саморегуляції економічної поведінки за допомогою системи цінностей та інших психологічних утворень, що динамічно розвиваються в часі.

На основі аналізу літератури було визначено структурно-функціональну модель соціально-психологічних чинників економічного самовизначення студентської молоді [1-3; 5; 6]. Ця модель являє собою системний зв'язок зовнішніх та внутрішніх факторів, що детермінують особливості економічного самовизначення особистості (див. *рис. 1*).

Визначено три структурних компоненти економічного самовизначення особистості, які є внутрішніми його чинниками: *когнітивний* (уявлення та знання про економічні об'єкти, які визначають місце особистості в системі економічних відносин), *афективний* (ставлення та оцінка економічних об'єктів, що впливає на вибір свого місця в системі економічних відносин) та *конативний* (поведінкові інтенції, що впливають на визначення особистістю свого місця в системі економічних відносин). Зовнішніми чинниками економічного самовизначення в створеній структурно-функціональній моделі визначено особистісні властивості особистості (соціально-демографічні, професійно-організаційні та індивідуально-психологічні).

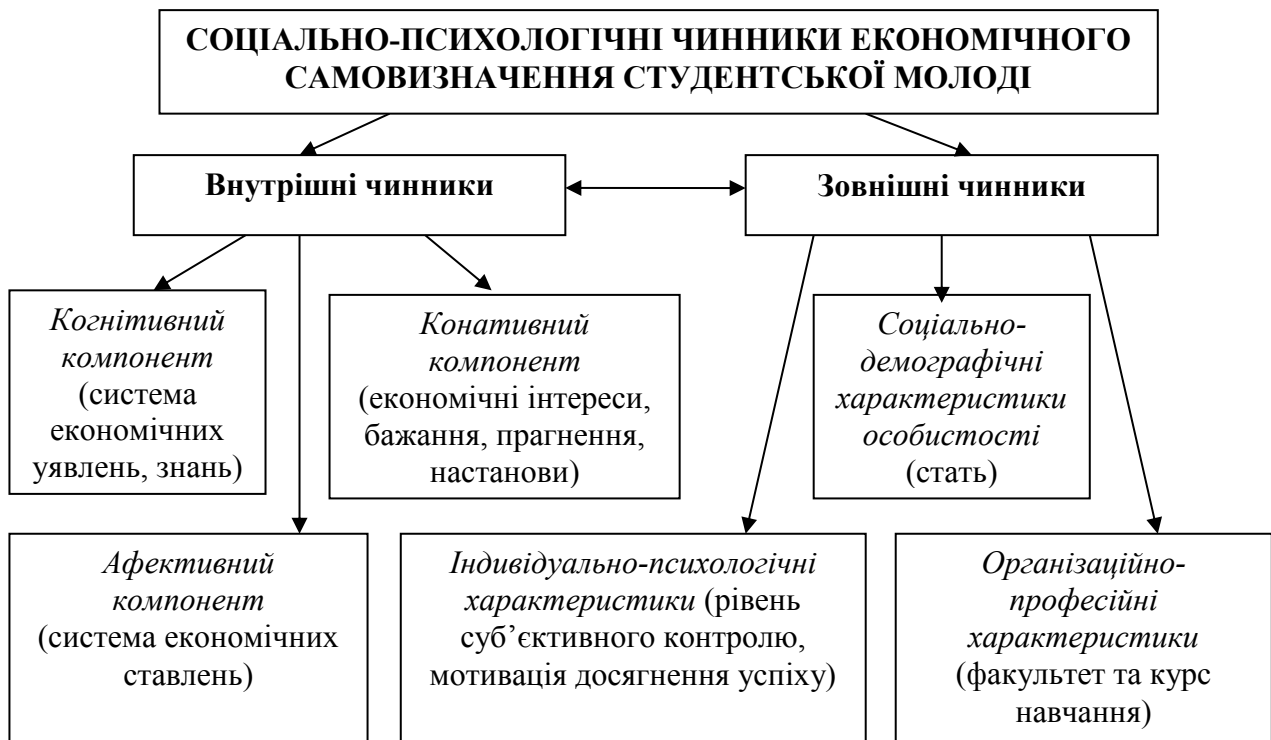

Рис. 1. Структурно-функціональна модель соціально-психологічних чинників економічного самовизначення студентської молоді

Дослідження змістових характеристик структурних компонентів економічного самовизначення (когнітивного, афективного та конативного компонентів) студентської молоді та особливості конфігурації цих структурних складових здійснювалося за допомогою виділених нами блоків питань стандартизованої програми дослідження економіко-психологічних характеристик особистості А. Журавльова та Н. Журавльової, в адаптації І. Осипенко, а також процедури факторного та кластерного аналізу.

За допомогою застосування методики А. Журавльова та Н. Журавльової було отримано змінні, які стосувались змістовних характеристик структурних компонентів економічного самовизначення студентської молоді. В результаті проведення *факторного аналізу* було визначено шість факторів (70,4% загальної дисперсії), які визначили зміст економічного самовизначення з певною конфігурацією структурних складових [4].

Узагальнений аналіз змісту структурних компонентів економічного самовизначення студентів засвідчив його суперечливість. Ця суперечливість виявляється в тому, що одна частина змінних відображає особливості людини ринкової економіки, а інша – людини радянського минулого. Взаємозв'язок компонентів всієї структури економічного самовизначення, утворюючи певну конфігурацію компонентів, визначає внутрішнє джерело розвитку економічного самовизначення, його загальну характеристику.

На наступному етапі дослідження чинників економічного самовизначення студентської молоді з'ясувався взаємозв'язок структурних компонентів економічного самовизначення і визначались на цій основі **типи економічного самовизначення** студентів (див. *табл. 1*). З цієї метою було здійснено кластерний аналіз тих основних змінних, які увійшли до шести факторів, що визначили зміст всієї структури економічного самовизначення студентів нашої вибірки [4].

В результаті процедури кластеризації було виділено 4 типи студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів економічного самовизначення: економічно-активний, економічно-зацікавлений, економічно-перспективний, економічно-пасивний.

Таблиця 1

Класи (типи) студентської молоді за змістовими показниками структурних компонентів економічного самовизначення

Класи (типи) студентів	Фактори економічного самовизначення	Кількість досліджуваних
1 тип. Економічно-активний	Фактор 1. «Активні економічні дії на досягнення економічного успіху» Фактор 2. «Повне психологічне несприйняття бідності та державної форми власності, а також позитивне уявлення про власника, який володіє цінними паперами банків, підприємств»	16,3%
2 тип. Економічно-зацікавлений	Фактор 3. «Економічна зацікавленість та ділова й економічна активність, що спрямовані на підвищення власних доходів та доходів родини»	24,2%
3 тип. Економічно-перспективний	Фактор 4. «Задоволеність матеріальним добробутом, споживчими інтересами та інтерес до індивідуальної, приватної форми власності» Фактор 5. «Здібності до зайняття приватним бізнесом та позитивне ставлення до бідних людей та до економічного статусу майбутніх друзів»	25,1%
4 тип. Економічно-пасивний	Фактор 6. «Негативне ставлення до грошей та до власника»	34,4%

Аналіз типів економічних суб'єктів за змістовними показниками структурних компонентів економічного самовизначення встановив, що перший тип (економічно-активний) хоча охоплює найменшу кількість студентської молоді (16,3%), але він має найбільшу кількість позитивних змінних (32,8% від загальної дисперсії), які характеризують його як найбільш економічно ефективного. Четвертий тип (економічно-пасивний), навпаки, охоплює найбільшу кількість економічних суб'єктів (34,4%), але має найменшу кількість змінних (6,3% від загальної дисперсії), які, за результатами їх аналізу, характеризують його як найменш схильного до економічної активності. Варто підкреслити, що розвиток економічного самовизначення даної категорії студентської молоді можна здійснити тільки за допомогою спеціального економічно-психологічного навчання.

У результаті кореляційного аналізу встановлено залежність змістових характеристик структурних компонентів економічного самовизначення від соціально-демографічних й організаційно-професійних характеристик студентської молоді на рівні $p < 0,001$ та $p < 0,005$.

Так, встановлено залежність змістових характеристик економічного самовизначення першого типу економічного суб'єкта (економічно-активного): а) від статі студентської молоді, де у чоловіків домінують показники уявлення про доходи багатой людини; про цінність грошей; бажання бути власником; прагнення до покращення соціально-економічного статусу. А студентки значно випереджають за таким мотивом вибору професії як «великий інтерес до цієї області знань»; б) від факультету навчання студентської молоді, де студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів за показником уявлення про щомісячний дохід багатой людини; за показниками уявлення про цінність грошей; за такими показниками суб'єктивного ставлення студентської молоді до грошей як «гроші змінюють у гіршу сторону (псувають) людей» та «заради грошей варто жити»; за бажанням бути власником; за прагненням до покращення соціально-економічного статусу; за таким мотивом вибору професії як «можливість у майбутньому добре заробляти»; в) від курсу навчання студентської молоді, де студенти п'ятого курсу значно переважають студентів першого та третього курсів за показником уявлення про цінність грошей.

Зафіксовано залежність змістових характеристик економічного самовизначення другого типу економічного суб'єкта (економічно-зацікавленого): а) від статі студентської молоді, де студенти-чоловіки випереджають студентів-жінок за уявленнями про можливості у підвищенні власних матеріальних доходів; за уявленнями про залежні від них можливості у підвищенні доходів родини; за показниками ставлення до економічних справ у країні та у власному місті; за ставленням до інформації економічного змісту у ЗМІ; оцінкою власної ділової та економічної активності; б) від факультету навчання студентської молоді, де студенти економічного факультету випереджають студентів інших факультетів за показником уявлення про можливості у підвищенні власних матеріальних доходів; за показником уявлення про можливості у підвищенні доходів родини; за показниками ставлення до економічних справ у країні та у власному місті; за показниками ставлення до економічних змін, що відбуваються як в країні так і у місті; за частотою перегляду у ЗМІ передач економічного змісту; за рівнем ділової й економічної активності.

Встановлено залежність змістових характеристик економічного самовизначення третього типу економічного суб'єкта (економічно-перспективного): а) від статі студентської молоді, де такі показники уявлення студентської молоді про багатство як «можливість не думати про завтрашній день», а також уявлення про позитивне ставлення друзів до зайняття ними приватним бізнесом переважають у студентів чоловічої статі; б) від факультету навчання студентської молоді, де студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів за таким показником уявлення про власника як «нерухомість, що приносить прибуток»; за показником уявлення про ставлення членів родини, друзів та оточуючих людей до зайняття студентами приватним бізнесом; за показником ставлення до бідних людей; за таким показником прагнення студентської молоді до індивідуальної, приватної форми власності. А студенти педагогічного факультету значно більше інших факультетів оцінюють за таким показником уявлення студентської молоді про багатства як «можливість не думати про завтрашній день»; в) від курсу навчання студентської молоді, де студенти першого та третього курсів більш доброзичливіше ставляться до багатих людей, ніж студенти п'ятого курсу.

Виявлено залежність змістових характеристик економічного самовизначення четвертого типу економічного суб'єкта (економічно-пасивного): а) від статі студентської молоді, де

студентки випереджають студентів за такими показниками ставлення до грошей як «усі лиха в суспільстві йдуть від грошей: вони приносять нещастя і зло», «гроші змінюють у гіршу сторону (псують) людей», «нічого хорошого в грошах немає»; б) від факультету навчання студентської молоді, де студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів за таким показником ставлення студентської молоді до власника як «дорогі автомобіль, меблі, одяг і т.п.»; в) від курсу навчання студентської молоді, де студенти 3 та 5 курсів значно випереджають студентів 1 курсу за таким показником суб'єктивного ставлення студентської молоді до грошей як усі лиха в суспільстві йдуть від грошей: вони приносять нещастя і зло», а студенти 1 курсу значно переважають студентів 3 та 5 курсів за таким показником ставлення студентської молоді до власника як «дорогі автомобіль, меблі, одяг і т.п.».

Висновки. Отже, аналіз емпіричних результатів дозволив виявити залежність змістових характеристик економічного самовизначення типів економічних суб'єктів від соціально-демографічних й організаційно-професійних характеристик (стать, факультет та курс навчання).

Так, дослідження змістових характеристик економічного самовизначення *першого типу (економічно-активного)* студентської молоді встановило, що студенти-чоловіки переважають студентів-жінок за 4 структурними елементами. А студенти-жінки значно випереджають студентів-чоловіків за лише за одним структурним елементом. Також встановлено, що студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів за 7 структурними елементами. Крім цього встановлено, що студенти п'ятого курсу значно переважають студентів першого та третього курсів лише за 1 структурним елементом.

Дослідження змістових характеристик економічного самовизначення *другого типу (економічно-зацікавленого)* студентської молоді зафіксувало, що студенти-чоловіки переважають студентів-жінок за 5 структурними елементами. Крім цього встановлено, що студенти економічного факультету переважають студентів інших факультетів за 8 структурними елементами.

За результатами дослідження змістових характеристик економічного самовизначення *третього типу (економічно-перспективного)* студентської молоді виявлено, що студенти-чоловіки переважають студентів-жінок за 2 структурними елементами. Також встановлено, що студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів за 7 структурними елементами. А студенти педагогічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів лише за 1 структурним елементом. Крім цього встановлено, що студенти першого та третього курсів переважають студентів п'ятого курсу за 1 структурним елементом.

Результати дослідження змістових характеристик економічного самовизначення *четвертого типу (економічно-пасивного)* студентської молоді встановили, що студенти-жінки випереджають студентів-чоловіків за 3 структурними елементами. Також виявлено, що студенти економічного факультету значно випереджають студентів інших факультетів лише за 1 структурним елементом. Крім цього зафіксовано, що студенти 3 та 5 курсів значно випереджають студентів 1 курсу за одним структурним елементом, а студенти 1 курсу значно переважають студентів 3 та 5 курсів також за 1 структурним елементом.

Отже, за результатами кореляційного аналізу доведено взаємозв'язок змістових характеристик структурних компонентів економічного самовизначення студентської молоді та

соціально-демографічних й організаційно-професійних (стать, факультет та курс навчання) характеристик.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в аналізі особливостей економічного самовизначення особистості різних вікових категорій, а також у розробці технологій підготовки практичних психологів до надання психологічної допомоги студентській молоді щодо формування економічного самовизначення та створенні моделей психолого-управлінського консультування студентської молоді з проблем розвитку економічного самовизначення.

Список використаних джерел

1. Журавлев А.Л. Экономическое самоопределение: Теория и эмпирические исследования / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. — 480 с.
2. Журавлев А.Л. Самоопределение молодежи в экономической среде / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко // Психологическая помощь учащейся молодежи в современном изменяющемся мире: Матер. Всерос. науч.-практ. конф. / Под общ. ред. А.С. Чернышева. — Курск, 2006. — С. 126-127.
3. Комаровська В.Л. Особливості економічної свідомості студентів вищих навчальних закладів: Дис...канд.психол.наук: / В.Л. Комаровська. / 19.00.10. — К., 2006. — 217 с.
4. Сич В.М. Особливості конфігурації структурних складових економічного самовизначення студентської молоді / В.М. Сич, В.О. Сич // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. — Вип. 24. — С. 611-620.
5. Хащенко В.А. Социально-психологические детерминанты экономической идентичности личности / В.А. Хащенко // Проблемы экономической психологии. — Т 2. — М., 2005. — 644 с.
6. Хитрош Л.В. Соціально-психологічні чинники суб'єктного самовизначення студентської молоді в системі економічних відносин: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 — соц. психологія; психологія соц. роботи / Л. В. Хитрош. — Луганськ, 2012. — 20 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Zhuravlev A.L. Jekonomicheskoe samoopredelenie: Teorija i jempiricheskie issledovanija / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko — M.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2007. — 480 s.
2. Zhuravlev A.L. Samoopredelenie molodezhi v jekonomicheskoy srede / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko // Psihologicheskaja pomoshh' uchashhejsja molodezhi v sovremennom izmenjajushhemsja mire: Mater. Vseros. nach.-prakt. konf. / Pod obshh. red. A.S. Chernysheva. — Kursk, 2006. — S. 126-127.
3. Komarov's'ka V.L. Osoblivosti ekonomichnoji svidomosti studentiv vishhih navchal'nih zakladiv: Dis...kand.psihol.nauk: / V.L. Komarov's'ka. / 19.00.10. — K., 2006. — 217 s.
4. Sich V.M. Osoblivosti konfiguraciji strukturnih skladovih ekonomichnogo samoviznachennja students'koji molodi / V.M. Sich, V.O. Sich // Problemi suchasnoji psihologiji: zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogienka, Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajinu / za red. S.D. Maksimenka, L.A. Onufrijevoji. — Kam'janec'-Podil's'kij: Aksioma, 2014. — Vip. 24. — S. 611-620.
5. Hashhenko V.A. Social'no-psihologicheskie determinanty jekonomicheskoy identichnosti lichnosti / V.A. Hashhenko // Problemy jekonomicheskoy psihologii. — T 2. — M., 2005. — 644 s.
6. Hitrosh L.V. Social'no-psihologichni chinniki sub'ektnogo samoviznachennja students'koji molodi v sistemi ekonomichnih vidnosin: avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk: 19.00.05 — soc. psihologija; psihologija soc. roboti / L. V. Hitrosh. — Lugans'k, 2012. — 20 s.

Sych, V.M., Sych, V.O. The relationship between the characteristics of economic self-determination of students and its socio-demographic, organizational and professional characteristics. The results of the research of relationships between the characteristics of economic self-determination of students and its socio-demographic, organizational and professional characteristics are analysed in the article. In particular, as a result of realization of factor analysis of variables that touched semantic descriptions of structural components of student young people economic self-determination, six factors that defined maintenance of economic self-determination with certain configuration of structural constituents are distinguished.

Intercommunication of structural components of economic self-determination is found out on this basis as a result of cluster analysis 4 classes (types) of student young people are distinguished on the semantic indexes of structural components of economic self-determination: economic and active, economic and interested, economic and perspective, economic and passive.

It is set that economic and active type although embraces the least amount of student young people, but he has most of positive variables that characterize it as most economic effective. Economic and passive, opposite, embraces most of economic subjects, but it has the least amount of variables that characterize it as the least apt to economic activity. The investigation found a number of statistically significant relationships between the characteristics of economic self-determination of students and its socio-demographic, organizational and professional characteristics.

It is worth to underline that development of economic self-determination of this category of student young people can be carried out only by means of the special economic and psychological studies.

Keywords: economic self-determination, configuration of structural constituents, factor analysis, cluster analysis, economic and active type, economic and interested type, economic and perspective type, economic and passive type.

Відомості про авторів

Сич Василь Михайлович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна.

Sych, Vasyl Mykhailovych, PhD, assoc. professor, dept. of Psychology of Education, Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

E-mail: Sych2@yandex.ru

Сич Вікторія Олегівна, кандидат психологічних наук, практичний психолог Кам'янець-Подільського коледжу будівництва, архітектури та дизайну, Кам'янець-Подільський, Україна.

Sych, Victoria Olegivna, PhD, psychologist-practitioner, Kamyanets-Podilsky College of Building, Architecture, and Design, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

E-mail: Sych2@yandex.ru

Отримано 23 жовтня 2014 р.
Рецензовано 18 листопада 2014 р.
Прийнято 4 грудня 2014 р.